

ارزیابی مقالات نقد کتاب منتشر شده در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM

نیره‌السادات سلیمانزاده نجفی^۱، دکتر حسن اشرفی ریزی^{۲*}

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۳/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۷/۱۵

چکیده

مقدمه: هدف این پژوهش، ارزیابی مقالات نقد کتاب منتشر شده در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM است.

روش: روش این پژوهش کتاب‌سنجی و نوع مطالعه کاربردی و ابزار گردآوری داده‌ها سیاهه و ارسی استاندارد است. جامعه آماری شامل همه مقالات نقد کتاب فارسی منتشر شده در مجله کتاب ماه: کلیات در سال ۱۳۹۰ است که شامل ۷۶ مقاله بود و روش نمونه‌گیری سرشماری است. روایی ابزار توسط متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی تأیید شد. از روش‌های آماری در دو سطح توصیفی و استنباطی (آزمون t مستقل و واریانس یکطرفه) استفاده شده است. **یافته‌ها:** یافته‌ها نشان داد که میانگین نمره شاخص‌های محتوا، نگارشی، ظاهری و سایر شاخص‌ها در مقالات نقد کتاب منتشر شده در مجله کتاب ماه: کلیات در سال ۱۳۹۰ بر اساس مدل BREM، به ترتیب ۲/۲، ۲/۳۲، ۱/۱۳ و ۲/۹۷ از ۴ است. بین جنسیت، مقطع تحصیلی و رشته تحصیلی ناقدان و میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات تفاوت معناداری وجود ندارد ($P\text{-value} > 0/05$). بین میانگین نمره شاخص محتوایی و همچنین ظاهری و موضوع کتاب، تفاوت معناداری وجود دارد ($P\text{-Value} < 0/05$). یافته‌ها نشان داد که بین میانگین نمره شاخص نگارشی و همچنین سایر شاخص‌ها و موضوع کتاب تفاوت معناداری وجود ندارد ($P\text{-value} > 0/05$). **نتیجه‌گیری:** نتایج نشان داد توجه ناقدان به ویژگی‌های محتوایی و نگارشی متوسط به بالا بوده است، در صورتی که توجه به ویژگی‌های ظاهری اثر اغلب مورد غفلت واقع شده است. با توجه به بالاتر بودن میانگین نمره سایر شاخص‌ها، به نظر می‌رسد منتقدان معمولاً ساختار کلی مقاله نقد کتاب را کم و بیش به خوبی می‌شناسند و رعایت می‌کنند. البته باید در نظر داشت که آموزش منتقدان و ارائه ساختار صحیح و کامل نقد کتاب، برای نوشتن نقدهای صحیح و آشنا کردن منتقدان با همه اصول نقدنویسی علمی از ضروریات است.

واژه‌های کلیدی: ارزیابی، مجله کتاب ماه: کلیات، مدل ارزیابی نقد کتاب، نقد کتاب.

soleimanzade.n@gmail.com

hassanashrafi@mng.mui.ac.ir

۱. دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

۲. دانشیار کتابداری و اطلاع‌رسانی، مرکز تحقیقات فناوری اطلاعات در امور سلامت،

دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

مقدمه و بیان مسئله

یکی از مهم‌ترین معیارهای سنجش یک جامعه توسعه‌یافته، بررسی میزان تولیدات علمی و پژوهش‌های آن جامعه است. تولید علم و دانش تنها از طریق پژوهش و انتشار نتایج حاصل نمی‌شود، بلکه لازمه قرار گرفتن نتایج پژوهش‌ها در چرخه دانش و بهره‌برداری از آنها، ارزیابی محتوایی و ساختاری و بیان نقاط قوت و ضعف آثار است (همایون‌پور، ۱۳۸۸). بنابراین صرفاً انجام دادن پژوهش‌های بنیادی و کاربردی توسط پژوهشگران کفایت نمی‌کند، زیرا در این صورت بسیاری از کارهای با ارزش علمی اعم از کتاب و مقاله در ظلمات گمنامی باقی می‌مانند و کسی از آنها خبردار نمی‌شود، مگر اینکه با نقد و بررسی از این گمنامی بیرون آورده شوند (حکمت، ۱۳۸۹). نقد سازنده و منصفانه نتایج ارزشمندی دارد، زیرا به نویسنده و خوانندگان نقد نکات مهمی را نشان می‌دهد تا در نوشته‌های خود رعایت و اثر خود را بی‌نقص و کامل کنند. نقد صحیح سبب پیشرفت علم و توسعه فرهنگ در جامعه می‌شود و اگر نقد نباشد علم پیشرفت نمی‌کند (ذاکری، ۱۳۸۸). پس می‌توان چنین استنباط کرد که منتقد می‌تواند به نقد علوم و فنون و هنر ارائه‌شده در قالب محمل‌ها و رسانه‌های مختلف پردازد، اما باید در نظر داشت که در حوزه علوم و هنر، انتقاد بیانگر تفکر انتقادی و ارزشیابی است و به مهارت‌های پیشرفته و آشنایی با اصول و قواعد خاص آن نیاز دارد (آصف‌زاده، ۱۳۸۴). به عبارت دیگر همان‌گونه که پژوهش و تولید دانش مبتنی بر اصول و مبانی روش‌شناسی علمی است، نقد آن نیز مستلزم پیروی از مبانی و روش علمی خواهد بود. یکی از ویژگی‌های منتقد علاوه بر تخصص و تبحر در حوزه موضوعی مورد نظر و داشتن روحیه علمی، آشنایی با اصول و روند نقد است و اطلاع و بصیرت از این اصول به همراه تجربه و برخورداری از ذهنی پویا و نقاد به منتقد کمک می‌کند تا گزارش نقادانه و اثرگذاری از یک اثر به دست دهد (افضلی، ۱۳۸۷).

نقد یک اثر - چه اثری علمی یا فنی و هنری - کاری علمی است. کار علمی، مبتنی بر روش علمی و بر پایه مبانی استوار و تزلزل‌ناپذیری است که از حقایق و واقعیت‌های تردیدناپذیر به دست آمده‌اند و تدوین شده‌اند. بی‌توجهی و عدم به کارگیری درست معیارها و اصول در نقد آثار، شاید پیامدهای منفی برای نویسندگان ایجاد کند، به صورتی که وقتی نویسندگان با قضاوت غیراصولی منتقد در ارزشیابی آثار خود مواجه شوند، موجب نارضایتی آنها می‌شود و انگیزه خود را از دست می‌دهند (آصف‌زاده، ۱۳۸۴). به‌طور کلی باید گفت که با به کارگیری معیارهای اصولی و ضابطه‌مند در نقد آثار می‌توان زمینه توسعه علمی جامعه را فراهم آورد و روزه‌های تازه‌ای به روی علم و تحقیق گشود. با توجه به موارد مذکور می‌توان نتیجه گرفت که نقد تولیدات علمی در هر

قالبی با در نظر گرفتن معیارها و اصول آن از فعالیت‌های اساسی نویسندگان و پژوهشگران به منظور حفظ پویایی و پالایش دانش تولید شده در جوامع علمی و دانشگاهی است. باید در نظر داشت که در نقد سازنده، جنبه‌های گوناگون اثر به دقت بررسی و تحلیل می‌شود. به عبارت دیگر نقد سازنده نقدی است که رویکردی همه‌جانبه به اثر داشته باشد. در این زمینه با ارزیابی مقالات نقد کتاب در مجلات با یک سیاهه واری جامع، می‌توان میزان تطابق مقالات نقد منتشر شده را با معیارهای یک نقد کامل دریافت.

مهم‌ترین مجله نقد کتاب در حوزه‌های موضوعی متنوع «کتاب ماه» است که در زمینه‌های کلیات، فلسفه، تاریخ، ادبیات و ... نشریات مجزا دارد. یکی از حوزه‌های مهم این مجله رده کلیات است. پس مقالات این مجله (بخش کلیات) برای بررسی در نظر گرفته شد. کتاب ماه: کلیات، نشریه‌ای است که از سوی خانه کتاب ایران با هدف اطلاع‌رسانی و نقد و بررسی کتاب و کمک به ارتباط خلاق بین پدیدآورندگان، ناشران، کتابداران، کتابخوانان و دیگر فعالان عرصه نشر و فرهنگ کشور به صورت ماهانه منتشر می‌شود. «کتاب ماه کلیات» با توجه به رده‌بندی دهدهی دیویی به نقد و بررسی کتاب‌های علوم کتابداری، اطلاع‌رسانی، روزنامه‌نگاری، نسخ خطی، رایانه، دایره‌المعارف‌ها و فهرست‌ها، لغت‌نامه و فرهنگ‌نامه، کتاب‌شناسی و دانش‌نامه می‌پردازد (خانه کتاب، ۱۳۸۷؛ نقل در کاظم‌پور و اشرفی ریزی، ۱۳۸۸). در این زمینه بر آن شدیم تا با ارزیابی و کنترل مقالات نقد کتاب با معیارهای سیاهه واری، میزان رعایت اصول در مقالات نقد کتاب توسط منتقدان را دریابیم تا از این رهگذر نقاط قوت و ضعف مقالات نقد کتاب در این مجله و معیارهایی که کمتر توسط منتقدان به آنها پرداخته می‌شود، روشن شود. سیاهه واری مورد استفاده در پژوهش حاضر، یکی از ابزارهای پژوهش سلیمانزاده و همکاران است که این سیاهه برگرفته از مدل BREM و در برگیرنده شاخص‌های محتوایی، نگارشی، ظاهری و سایر شاخص‌ها در ارائه نقد صحیح از کتاب است (سلیمانزاده و همکاران، ۱۳۹۲). پس هدف این پژوهش، ارزیابی مقالات نقد کتاب منتشر شده در مجله کتاب ماه: کلیات در سال ۱۳۹۰ بر اساس مدل BREM است.

پرسش‌های اساسی

پژوهش حاضر در نظر دارد به پرسش‌های زیر پاسخ دهد:

۱. میزان کتاب‌های نقد شده بر حسب موضوع در مقالات نقد کتاب منتشر شده در مجله کتاب

ماه: کلیات بر اساس مدل BREM چقدر است؟

۲. میانگین نمره شاخص محتوا در مقالات نقد کتاب منتشر شده در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM چقدر است؟
۳. میانگین نمره شاخص نگارش در مقالات نقد کتاب منتشر شده در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM چقدر است؟
۴. میانگین نمره شاخص ظاهری در مقالات نقد کتاب منتشر شده در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM چقدر است؟
۵. میانگین نمره سایر شاخص‌ها در مقالات نقد کتاب منتشر شده در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM چقدر است؟

فرضیه‌های پژوهش

۱. بین جنسیت ناقدان و میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM تفاوت معناداری وجود دارد.
۲. بین مرتبه علمی ناقدان و میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM تفاوت معناداری وجود دارد.
۳. بین رشته تحصیلی (کتابداری و غیر کتابداری) ناقدان و میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM تفاوت معناداری وجود دارد.
۴. بین موضوع کتاب و میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM تفاوت معناداری وجود دارد.

پیشینه‌های پژوهش

در این پژوهش مدارک مرتبط با حوزه نقد کتاب در پایگاه‌های امرالد، اشپرینگر، گوگل اسکالر، وب آو ساینس، پابمد، خانه کتاب ایران، مگ ایران، ایراندک، سید در فاصله سال‌های ۱۹۹۳ - ۲۰۱۳ جست‌وجو شد. بسیاری از اندیشمندان و پژوهشگران تلاش کرده‌اند در پژوهش‌های خود ضمن بیان مزایای نقد و بررسی کتاب به تحلیل نقد و بررسی‌های منتشر شده در پایگاه‌های اطلاعاتی بپردازند. با وجود این آثار منتشر شده در رابطه با نقد و بررسی کتاب بسیار محدود بود و موارد اندک نیز بیشتر با روش مروری و تحلیل محتوا انجام شده‌اند که در ادامه به آن پرداخته می‌شود:

کاظم پور و اشرفی‌ریزی (۱۳۸۸) پژوهشی با عنوان «بررسی کتاب‌های نقد شده در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در مجله کتاب ماه: کلیات در سال‌های ۱۳۸۴ - ۱۳۸۸» انجام دادند. ابزار گردآوری اطلاعات سیاهه واری محقق ساخته بود. جامعه آماری شامل ۱۵۳ عنوان مقاله نقد در حوزه کتابداری و

اطلاع‌رسانی در مجله کتاب ماه: کلیات بین سال‌های ۱۳۸۴ - ۱۳۸۸ بود. یافته‌ها نشان داد که کتاب‌های نشر چاپار با ۳۰ عنوان بیشتر نقد شده‌اند. همچنین سال‌های ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۸ و ۱۳۷۹ هر کدام با یک عنوان کمترین کتاب نقد شده را داشتند. حوزه موضوعی آموزش و تحقیق با ۳۱ عنوان بیشترین نقد را داشت و در حوزه افراد هیچ عنوانی نقد نشده بود. بیشترین نقدها مربوط به کتاب‌های تألیفی (۱۱۰ عنوان) و کمترین نقدها مربوط به کتاب‌های ترجمه (۴۳ عنوان) بود. محمد حسن‌زاده با ۹ عنوان بیشترین نقد را داشته است. ۹۶ نفر از ناقدان وابسته به مراکز دانشگاهی و ۵۷ نفر وابسته به مراکز غیردانشگاهی بودند. از میان ناقدان ۱۱۵ نفر مرد و ۳۸ نفر زن بودند.

سلیمانزاده و دیگران (۱۳۹۲) پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر کارگاه آموزشی نقد کتاب بر آگاهی، نگرش و مهارت نقد کتاب استادان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان در سال ۱۳۹۱» انجام دادند. نتایج نشان داد آموزش بر افزایش آگاهی و مهارت نقد کتاب استادان مؤثر بوده است. نگرش استادان به مقوله نقد کتاب از ابتدا شاکله خوبی داشته است، اما نمره نگرش قبل و بعد از آموزش به لحاظ آماری تفاوت معناداری نداشت. با توجه به ویژگی‌های متغیر نگرش باید یادآوری کرد که افزایش معنادار آن، مانند دو متغیر دیگر مورد بررسی در پژوهش مورد انتظار نبود؛ زیرا متغیر نگرش درونی‌تر و به متغیرهای متفاوتی مانند نوع نگاه فرد به محیط، توانایی‌ها و امکانات وی وابسته است و بنابراین با گذشت زمان تغییر می‌کند.

روئنگک^۱ (۱۹۸۶) در پژوهشی با عنوان «نقد و بررسی‌ها در مجلات پزشکی» به تحلیل ۴۸۰ نقد و بررسی در ۴ مجله پزشکی در مدت بیش از شش ماه پرداخت. وی ۲۵ ویژگی را شناسایی کرد که منتقدان در ارزیابی یک اثر مدنظر قرار می‌دهند و بسامد استفاده از هر ویژگی را مشخص کرد. میانگین تعداد ویژگی‌های مورد بررسی در هر بررسی ۹ مورد بود و هر بررسی به‌طور میانگین ۳۸۹ کلمه داشت. البته طول بررسی با طول یا دامنه کتاب، تعداد ویژگی‌ها و ارزیابی منتقد متن رابطه‌ای نداشت. در ۱۶ درصد موارد توضیحات غیرضروری توسط منتقد ذکر شده بود. این توضیحات در بررسی‌های طولانی‌تر و با ذکر ویژگی‌های کمتر وجود داشت. بررسی‌های خوب بسیار بیشتر از بررسی‌های ضعیف بودند (۵/۸۸ درصد در مقابل ۵/۱۱ درصد). انتشار بیش از ۵۵ بررسی کتاب در بیش از یک مجله، توافق مجلات در رتبه‌بندی متون (۸۶ درصد) را مشخص کرد.

میکائیل^۲ (۱۹۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «سیاهه و ارسی نقد مقاله: یک سیاهه و ارسی معیار برای نقد مقالات پژوهشی در روانشناسی کاربردی» به فراهم‌آوری ابزاری اکتشافی از عامل‌هایی پرداخت که یک منتقد باید هنگام نقد یک مقاله پژوهشی در نظر داشته باشد تا از این رهگذر ابزار مفیدی برای منتقدان، نویسندگان و دانشجویان ارائه کند. در این پژوهش از روش مشابه دلفی

استفاده شد. در مرحله اول یک سیاهه واریسی ابتدایی از معیارها ایجاد و بین تعداد زیادی از منتقدان توزیع شد. سیاهه واریسی شامل ۹۳ معیار در ۱۴ گروه (مانند پیشینه پژوهش، نمونه، اندازه‌ها، روش‌شناسی، تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری بود). از منتقدان خواسته شد تا سیاهه واریسی را بررسی کنند و برخی عامل‌ها را تغییر دهند یا حذف و اضافه کنند. منتقدان ۸۶۰ عامل و ۴۶۰ تغییر نسبت به عامل‌های ابتدایی پیشنهاد کردند. همچنین از آنها خواسته شد تا اگر سیاهه واریسی منتشر نشده‌ای دارند ارسال کنند؛ از این طریق چند سیاهه واریسی به دست آمد که شامل ۱۳۵ عامل دیگر بودند. سپس عامل‌ها ویرایش و خلاصه شدند و سیاهه واریسی نهایی شامل ۲۲۳ عامل، ۴۴ خوشه و ۱۵ گروه بود.

نتویتر^۳ و کارلو^۴ (۱۹۹۷) پژوهشی با عنوان «ارزیابی محتوایی نقد برای انتخاب کتاب: تحلیلی از نقدهای تاریخ آمریکا» انجام دادند. یافته‌ها نشان داد که کتاب‌ها در سه نشریه چویس^۵، نقد و بررسی‌های تاریخی آمریکا^۶ و نشریه تاریخ آمریکا^۷ معیارهای نقد را خوب رعایت کرده‌اند، اما نشریه چویس به نسبت دو نشریه دیگر کمتر به معیارها توجه کرده است. بیشترین نقدها در حوزه تاریخ آمریکا در مجله چویس و کمترین آنها در نشریه تاریخ آمریکا وجود داشت.

کالدول^۸، هنشاو^۹ و تیلور^{۱۰} (۲۰۰۵) در پژوهشی با عنوان «توسعه چارچوبی برای نقد پژوهش‌های حوزه سلامت» چارچوب جدیدی برای نقد پژوهش‌های مرتبط با حوزه سلامت ارائه دادند. چارچوب ارائه شده توسط آنها بیشتر به منظور استفاده در نقد پژوهش‌های کمی عرضه شد. چارچوب پیشنهادی درون یک فهرست از پرسش‌ها، پژوهش‌های کمی و کیفی را پوشش داد. آنها استدلال کردند که این چارچوب به دانشجوی تازه‌وارد پرستاری و دیگر حوزه‌های سلامت نحوه پژوهش کمی و کیفی را آموزش می‌دهد و شیوه‌های هر یک و تفاوت بین پژوهش کمی و کیفی را یادآوری می‌کند.

جمع‌بندی پیشینه‌ها

تحلیل تحقیقات صورت گرفته نشان می‌دهد که این مطالعات به ارائه چارچوبی برای نقد و بررسی مقالات، تعیین عوامل تأثیرگذار بر ارزیابی نقد و بررسی کتاب، ضرورت و نحوه تهیه نمایه‌ای برای نقد و بررسی کتاب‌های پزشکی، بررسی نقد و بررسی‌های منتشر شده در مجلات پزشکی از دیدگاه محتوایی و ساختاری، نحوه طراحی سیستمی خودکار برای انجام دادن نقد و بررسی کتاب، ارزیابی قابلیت نقد و بررسی‌های کتاب در سنجش میزان تولیدات علمی و ارزیابی پژوهش‌های حوزه علوم انسانی و اجتماعی پرداخته‌اند. این در حالی است که در

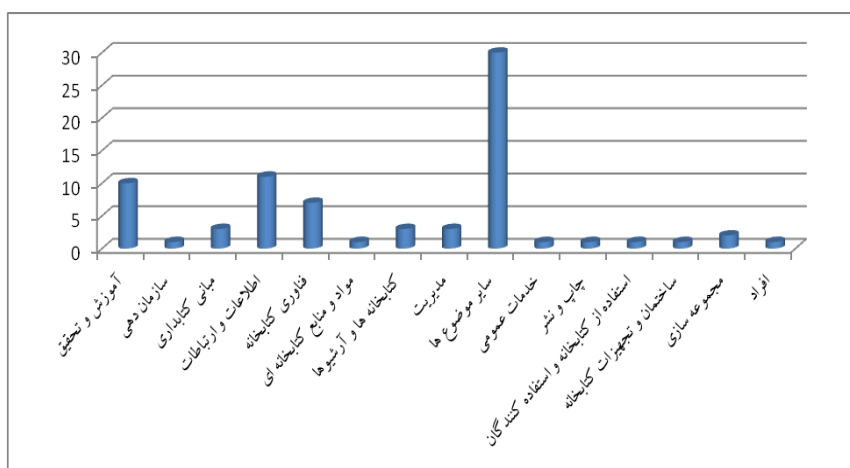
بررسی‌های خارجی و داخلی به ارزیابی مقالات نقد کتاب منتشر شده در یک مجله خاص یا چند مجله پرداخته نشده است. همین امر ضرورت تحقیق و بررسی در این زمینه را بیش از پیش آشکار می‌کند.

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش حاضر کتاب‌سنجی و نوع مطالعه، کاربردی و ابزار گردآوری داده‌ها سیاهه واریسی استاندارد (سلیمان‌زاده و دیگران، ۱۳۹۲) است. جامعه آماری پژوهش را همه مقالات نقد کتاب فارسی منتشر شده در مجله کتاب ماه: کلیات در سال ۱۳۹۰ تشکیل می‌دهد که شامل ۷۶ مقاله و روش نمونه‌گیری سرشماری است. روایی ابزار قبلاً توسط متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی تأیید شده است. سیاهه واریسی برگرفته از مدل BREM^{۱۱} بود که این مدل از ۴ شاخص ارزیابی محتوایی، نگارشی، شکل ظاهری و سایر شاخص‌ها در ارائه نقد صحیح از کتاب تشکیل شده است. بخش شاخص‌های ارزیابی محتوایی در برگرفته ۲۱ گویه در رابطه با معیارهای مرتبط با محتوای اثر شامل تازگی و جامعیت مطالب، استفاده از پانوش‌ها و پیوست‌ها، وجود نمایه دقیق، دقت در مستندسازی اثر، بیان اهداف اثر به صورت جزئی و کلی و ارائه جمع‌بندی و مواردی از این قبیل است. بخش شاخص‌های ارزیابی نگارشی در برگرفته ۸ گویه در رابطه با ساختار دستوری متن، رعایت زبان علمی، قواعد نگارشی و متناسب بودن سبک و طرز بیان اثر و مواردی از این قبیل بود. در بخش شاخص‌های ارزیابی شکل ظاهری، میزان تناسب اثر از نظر ویژگی‌های ظاهری مثل حجم، جلد، قطع، صحافی، کاغذ، طرح جلد و تصاویر در قالب ۹ گویه سنجیده می‌شود. در بخش سایر شاخص‌ها در ارائه نقد صحیح از کتاب، مواردی مانند مشخص و دقیق بودن عنوان مقاله، واژه‌های کلیدی، مقدمه، ارائه اطلاعات جامع از پدیدآورندگان، مقایسه اثر در دست نقد با آثار مشابه، بیان پیشنهادها منتقد و استناددهی دقیق در مقاله نقد کتاب در قالب ۱۹ گویه ارزیابی می‌شود (سلیمان‌زاده و دیگران، ۱۳۹۲). شیوه گردآوری اطلاعات، مراجعه به نقدهای مذکور در قالب چاپی بود. نحوه نمره‌دهی به صورت ۰ تا ۴ و متوسط نمره ۲ در نظر گرفته شد (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم، خیلی کم). به منظور تعیین موضوع کتاب‌های نقد شده از تقسیم‌بندی موضوعی حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در پژوهش کاظم‌پور و اشرفی (۱۳۸۸) استفاده شد. این تقسیم‌بندی شامل زیرموضوع‌های آموزش و تحقیق، سازماندهی، مبانی کتابداری، اطلاعات و ارتباطات، فناوری کتابخانه، مواد و منابع کتابخانه‌ای، کتابخانه‌ها و آرشیوها، مدیریت، سایر موضوع‌ها، خدمات عمومی، چاپ و نشر، استفاده از کتابخانه و استفاده کنندگان، ساختمان و

تجهیزات، ادبیات کودکان و نوجوانان و افراد است. از روش‌های آماری در دو سطح توصیفی و استنباطی استفاده شد. در سطح توصیفی درصد، فراوانی، انحراف معیار و میانگین، همراه با جدول و نمودار محاسبه شد. در سطح استنباطی نیز به منظور مقایسه جنسیت و رشته تحصیلی (کتابداری و غیر کتابداری) ناقدان با میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات از آزمون t مستقل و به منظور مقایسه مرتبه علمی ناقدان و موضوع کتاب‌های نقد شده با میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات از آزمون آنالیز واریانس یکطرفه استفاده شد. نرم‌افزار کاربردی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها SPSS بوده است.

یافته‌ها

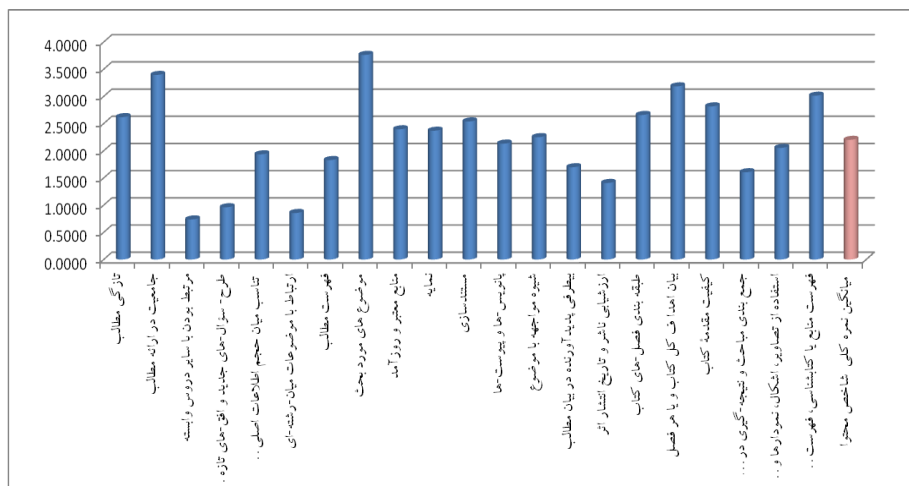

نمودار ۱. میزان کتاب‌های نقد شده بر حسب موضوع در مقالات نقد کتاب منتشر شده در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM

نمودار ۱ در رابطه با میزان کتاب‌های نقد شده بر حسب موضوع در مقالات نقد کتاب منتشر شده در مجله کتاب ماه: کلیات نشان داد که کتاب‌های «سایر موضوع‌ها» با ۳۰ عنوان (۳۹/۵ درصد) بیشترین و موضوع‌های مواد و منابع کتابخانه‌ای، خدمات عمومی، چاپ و نشر، استفاده از کتابخانه و استفاده کنندگان، ساختمان و تجهیزات کتابخانه، افراد و سازمان‌دهی با ۱ عنوان (۱/۳ درصد) کمترین نقد را داشته‌اند.

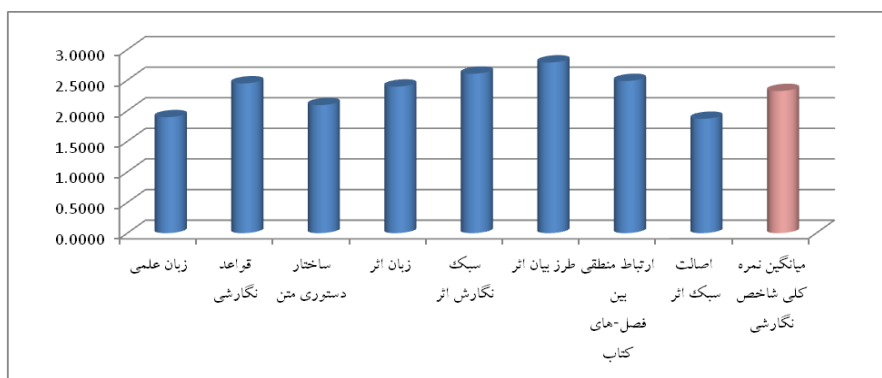

ارزیابی مقالات نقد کتاب منتشرشده در مجله کتاب ماه ...

نمودار ۲. میانگین نمره شاخص محتوا در مقالات نقد کتاب منتشرشده در مجله کتاب ماه: کلیات در سال ۱۳۹۰ بر اساس مدل BREM

یافته‌ها نشان داد میانگین نمره شاخص محتوا در مقالات نقد کتاب منتشرشده در مجله کتاب ماه: کلیات در سال ۱۳۹۰ بر اساس مدل BREM، ۲/۲ از ۴ است. از بین معیارهای شاخص ارزیابی محتوایی، معیارهای «موضوع‌های مورد بحث» و «ارتباط با موضوعات میان رشته‌ای» به ترتیب بیشتر (۳/۷۶) و کمتر (۰/۸۵) از سایر معیارها در مقالات نقد کتاب توسط منتقدان مورد توجه قرار گرفته‌اند (نمودار ۲).

نمودار ۳. میانگین نمره شاخص نگارشی در مقالات نقد کتاب منتشرشده در مجله کتاب ماه: کلیات در سال ۱۳۹۰ بر اساس مدل BREM

یافته‌ها نشان داد که میانگین نمره سایر شاخص‌ها در مقالات نقد کتاب منتشر شده در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM، ۲/۹۷ از ۴ است. از بین معیارهای سایر شاخص‌های ارزیابی، معیارهای «ارائه توضیح مختصری درباره سرفصل‌های اصلی و فرعی» و «مرتبط بودن واژگان کلیدی و تعداد واژگان» به ترتیب بیشتر (۳/۹۶) و کمتر (۰) از سایر معیارها در مقالات نقد کتاب توسط منتقدان مورد توجه قرار گرفته‌اند (نمودار ۵).

فرضیه ۱: بین جنسیت ناقدان و میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول ۱. مقایسه میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM و

جنسیت ناقدان

آزمون t مستقل (P-Value)	گروه‌بندی				شاخص‌های نقد کتاب
	زن		مرد		
	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
۰/۸	۰/۵۲	۲/۰۸	۰/۵۲	۲/۰۶	شاخص محتوا
۰/۲	۰/۹۸	۲/۱	۰/۸	۲/۳۷	شاخص نگارشی
۰/۴	۰/۵۱	۰/۹۶	۰/۹۶	۱/۱۵	شاخص ظاهری
۰/۶۳	۰/۳۲	۳/۰۱	۰/۴۴	۲/۹۵	سایر شاخص‌ها

جدول ۱ در رابطه با مقایسه میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM و جنسیت ناقدان نشان داد بین میانگین نمره شاخص محتوا و جنسیت تفاوت معناداری وجود ندارد (P-Value=۰/۸). بین میانگین نمره شاخص نگارشی و جنسیت هم همین‌طور است (P-Value=۰/۲). بین میانگین نمره شاخص ظاهری و جنسیت تفاوت معناداری وجود ندارد (P-Value=۰/۴). همچنین بین میانگین نمره سایر شاخص‌ها و جنسیت تفاوت معناداری وجود ندارد (P-Value=۰/۶۳).

فرضیه ۲: بین مرتبه علمی ناقدان و میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول ۲. مقایسه میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM و مرتبه علمی ناقدان

آزمون آنتی‌وارینانس یکطرفه (P-Value)	گروه‌بندی										مقطع تحصیلی شاخص‌های نقد کتاب		
	مربی		استادیار		دانشیار		استاد		سایر			missing	
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار		میانگین	
۰/۸۰	۰/۵	۲/۰۲	۰/۴۹	۲/۱۳	۰	۰	۰/۵۱	۲/۰۵	۰/۶۵	۲/۱۴	۰	۰	شاخص محتوا
۰/۶۰	۰/۸۷	۲/۲۴	۱/۰۸	۲/۲۸	۰	۰	۰/۷۲	۲/۵۶	۰/۵۸	۲/۵۲	۰	۰	شاخص نگارشی
۰/۹۱	۰/۹۳	۱/۰۷	۰/۸۷	۱/۲۸	۰	۰	۰/۶۱	۱/۱۹	۰/۸۴	۱/۱	۰	۰	شاخص ظاهری
۰/۱۷	۰/۴۵	۲/۸۹	۰/۲۶	۳/۱۶	۰	۰	۰/۳	۲/۹۷	۰/۳۵	۳/۱۶	۰	۰	سایر شاخص‌ها

جدول ۲ در رابطه با مقایسه میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM و مرتبه علمی ناقدان نشان داد بین میانگین نمره شاخص محتوا و مرتبه علمی تفاوت معناداری وجود ندارد ($P\text{-Value}=0/8$). بین میانگین نمره شاخص نگارشی و مرتبه علمی هم تفاوت معناداری نیست ($P\text{-Value}=0/6$). بین میانگین نمره شاخص ظاهری و مرتبه علمی تفاوت معناداری وجود ندارد ($P\text{-Value}=0/91$). همچنین یافته‌ها نشان داد بین میانگین نمره سایر شاخص‌ها و مرتبه علمی تفاوت معناداری وجود ندارد ($P\text{-Value}=0/17$).

فرضیه ۳: بین رشته تحصیلی (کتابداری و غیرکتابداری) ناقدان و میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول ۳. مقایسه میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM و رشته تحصیلی ناقدان

آزمون t مستقل (P-Value)	گروه‌بندی				رشته تحصیلی شاخص‌های نقد کتاب
	غیرکتابداری		کتابداری		
	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
۰/۷۹	۰/۴۲	۲/۱	۰/۵۵	۲/۱۵	شاخص محتوا
۰/۷۶	۰/۸۱	۲/۴۸	۰/۷۶	۲/۴۱	شاخص نگارشی
۰/۶۱	۰/۶۳	۱/۰۶	۱/۰۱	۱/۲	شاخص ظاهری
۰/۱۱	۰/۳۲	۲/۹۶	۰/۲۸	۳/۱	سایر شاخص‌ها

جدول ۳ در رابطه با مقایسه میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM و رشته تحصیلی ناقدان نشان داد که بین میانگین نمره شاخص محتوا و رشته تحصیلی تفاوت معناداری وجود ندارد (P-Value=۰/۷۹). بین میانگین نمره شاخص نگارشی و رشته تحصیلی تفاوت معناداری نیست (P-Value=۰/۷۶). بین میانگین نمره شاخص ظاهری و رشته تحصیلی تفاوت معناداری وجود ندارد (P-Value=۰/۶۱). یافته‌ها نشان داد بین میانگین نمره سایر شاخص‌ها و رشته تحصیلی تفاوت معناداری وجود ندارد (P-Value=۰/۱۱).

فرضیه ۴: بین موضوع کتاب و میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول ۴. مقایسه میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM موضوع کتاب

موضوع	شاخص محتوا		شاخص نگارشی		شاخص ظاهری		سایر شاخص‌ها	
	انحراف میانگین	انحراف معیار	انحراف میانگین	انحراف معیار	انحراف میانگین	انحراف معیار	انحراف میانگین	انحراف معیار
آموزش و تحقیق	۲/۴۱	۰/۵۵	۲/۳۵	۰/۷	۱/۰۶	۰/۳۷	۳/۱۷	۰/۳۲
سازمان‌دهی	۲/۴۷	۰	۳/۵	۰	۱/۴۴	۰	۳/۳۱	۰
مبانی کتابداری	۲/۳۸	۰/۷۱	۲/۵۸	۰/۵۲	۲/۷۴	۱/۷۲	۳/۰۸	۰/۲۳
اطلاعات و ارتباطات	۱/۸۹	۰/۳۷	۱/۹۴	۰/۶	۰/۸۴	۰/۶۲	۳/۱۱	۰/۲۷
فناوری کتابخانه	۱/۸	۰/۴۵	۲/۳۹	۰/۴	۰/۶۳	۰/۳۴	۲/۷۸	۰/۵۷
مواد و منابع کتابخانه‌ای	۲/۱۹	۰	۲/۷۵	۰	۰/۶۶	۰	۳	۰
کتابخانه‌ها و آرشیوها	۱/۵۳	۰/۴۳	۲/۴۱	۱/۵۲	۰/۷۷	۰/۴	۲/۶۸	۰/۲۲
مدیریت	۲/۳۹	۰/۸۸	۲/۹۵	۱/۳۹	۱/۶۲	۱/۲۴	۳/۱۲	۰/۵۲
سایر موضوع‌ها	۲/۰۲	۰/۴۴	۲/۱۳	۰/۹۴	۱/۰۵	۰/۸۶	۲/۸۶	۰/۴۶
خدمات عمومی	۲	۰	۳/۵	۰	۱/۴۴	۰	۳/۴۲	۰
چاپ و نشر	۲/۷۱	۰	۲/۱۲	۰	۰/۷۷	۰	۳/۳۱	۰
استفاده از کتابخانه و استفاده کنندگان	۲/۷۶	۰	۳	۰	۳/۵۵	۰	۳/۱	۰
ساختمان و تجهیزات کتابخانه	۰/۷۶	۰	۲/۳۷	۰	۰/۵۵	۰	۲/۳۶	۰
مجموعه‌سازی	۲/۲۱	۰/۲۳	۳/۳۱	۰/۰۸	۰/۸۸	۰/۷۸	۳	۰/۰۷
افراد	۲/۵۲	۰	۳	۰	۲/۷۷	۰	۳/۲۱	۰
آزمون آنالیز واریانس یکطرفه (P-Value)	۰/۰۳	۰/۴	۰/۰۰۸	۰/۴۵				

جدول ۴ در رابطه با مقایسه میانگین نمره شاخص‌های نقد کتاب در مجله کتاب ماه: کلیات بر اساس مدل BREM و موضوع کتاب نشان داد که بین میانگین نمره شاخص محتوا و موضوع کتاب تفاوت معناداری وجود دارد ($P\text{-Value}=0/03$). بین میانگین نمره شاخص نگارشی و موضوع کتاب تفاوت معناداری وجود ندارد ($P\text{-Value}=0/4$). بین میانگین نمره شاخص ظاهری و موضوع کتاب تفاوت معناداری نیست ($P\text{-Value}=0/008$). همچنین یافته‌ها نشان داد بین میانگین نمره سایر شاخص‌ها و موضوع کتاب تفاوت معناداری وجود ندارد ($P\text{-Value}=0/45$). در شاخص محتوایی موضوع استفاده از کتابخانه و استفاده‌کنندگان بیشترین میانگین ($2/76$) و موضوع ساختمان و تجهیزات کتابخانه ($0/76$) کمترین میانگین را داشته‌اند. در شاخص نگارشی موضوع‌های خدمات عمومی و سازمان‌دهی بیشترین میانگین ($3/5$) و موضوع اطلاعات و ارتباطات کمترین میانگین ($1/94$) را داشته است. در شاخص ظاهری موضوع استفاده از کتابخانه و استفاده‌کنندگان، بیشترین میانگین ($3/55$) و موضوع ساختمان و تجهیزات کتابخانه ($0/55$) کمترین میانگین را داشته‌اند. در شاخص محتوایی موضوع خدمات عمومی بیشترین میانگین ($3/42$) و موضوع کتابخانه‌ها و آرشیوها ($2/68$) کمترین میانگین را داشته است.

بحث و نتیجه‌گیری

نقد کتاب تأثیر بسیار مهمی در رشد، توسعه و بالندگی هر حوزه علمی دارد و حداقل فایده بسیار مهم هر نقدی، کمک به خواننده و همچنین به نویسنده - یا در معنای عام تولیدکنندگان علم - است؛ تا از این رهگذر اصلاح مداوم دانش بشری تحقق یابد. باید در نظر داشت که نقد هنگامی ارزش دارد که تابع هويت، اصول و چارچوب علمی و اخلاقی خود باشد (قراملکی، ۱۳۹۰). در این زمینه با ارزیابی مقالات نقد کتاب در مجلات با یک سیاهه واری جامع می‌توان میزان انطباق مقالات نقد منتشر شده را با معیارهای یک نقد کامل دریافت. یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که میانگین شاخص محتوایی و نگارشی نقد کتاب، به ترتیب در مقالات بررسی شده بالاتر از حد متوسط و این میانگین حاکی از رعایت نیمی از معیارهای شاخص محتوایی توسط منتقدان است. این در حالی است که یافته‌های سلیمان‌زاده و همکاران (۱۳۹۲) در رابطه با بررسی تأثیر کارگاه آموزشی نقد کتاب بر آگاهی، نگرش و مهارت نقد کتاب استادان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان با این پژوهش غیرهمسو بود و از پایین بودن میانگین دو شاخص محتوایی و نگارشی قبل از آموزش حکایت داشت. دلیل اصلی پایین بودن نمره آگاهی و نگرش، عدم آشنایی و شناخت شاخص‌های این دو مقوله در بین استادان بود. البته باید در نظر داشت که نقدهای بررسی شده در پژوهش مذکور چاپ نشده بود،

بنابراین به نظر می‌رسد یکی از دلایل پایین بودن میانگین نمره منتقدان از حد متوسط همین امر است. یافته‌ها نشان داد که میانگین شاخص ظاهری ۱/۱۳ و این میانگین نشان‌دهنده توجه کم منتقدان به معیارهای ظاهری کتاب‌های مورد بررسی است. در پژوهش سلیمان‌زاده و همکاران (۱۳۹۲) نیز همسو با این پژوهش نمره شاخص ظاهری بسیار پایین بود. همچنین یافته‌ها نشان داد میانگین نمره سایر شاخص‌ها بالاتر از حد متوسط است. پژوهش سلیمان‌زاده و همکاران (۱۳۹۲) غیرهمسو با این پژوهش بود و این مهارت نیز نمره پایینی داشت. روئیک (۱۹۸۶) نیز در پژوهش خود ۲۵ ویژگی را شناسایی کرد که منتقدان در ارزیابی یک اثر مدنظر قرار می‌دهند و بسامد استفاده از هر ویژگی را مشخص کرد و دریافت میانگین تعداد ویژگی‌های مورد بررسی در هر نقد و بررسی ۹ مورد است. البته باید در نظر داشت که وی شاخص‌های ارائه‌شده در نقد و بررسی یک اثر را از هم تفکیک نکرد و به‌طور کلی دریافته که کمتر از نیمی از تعداد شاخص‌های مورد بررسی وی در مقالات نقد مورد توجه قرار گرفته‌اند. نتویتز و کارلو (۱۹۹۷) نیز در تحلیل و بررسی نقدهای تاریخ آمریکا دریافتند که کتاب‌ها در سه نشریه چویس، نقد و بررسی‌های تاریخی آمریکا و نشریه تاریخ آمریکا معیارهای نقد را به‌خوبی رعایت کرده‌اند، اما نشریه چویس به‌نسبت دو نشریه دیگر کمتر به معیارها توجه کرده است. با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر و پژوهش‌های مشابه پیشین به‌نظر می‌رسد تهیه و دسترس‌پذیر کردن چارچوب کلی برای نقد آثار به‌منظور تهیه نقدهای سازنده از ضروریات است. از آنجا که پژوهش‌هایی مانند کالدول، هنشاو و تیلور (۲۰۰۵) در پژوهشی با عنوان «توسعه چارچوبی برای نقد پژوهش‌های حوزه سلامت» و میکائیل (۱۹۹۳) در پژوهشی با عنوان «سیاهه و ارسی نقد مقاله: یک سیاهه و ارسی معیار برای نقد مقالات پژوهشی در روانشناسی کاربردی» نیز به فراهم‌آوری ابزارهای اکتشافی از عوامل‌هایی پرداخته‌اند که باید منتقد هنگام نقد یک اثر در نظر داشته باشد.

یافته‌ها نشان داد بین جنسیت، مقطع تحصیلی و رشته تحصیلی ناقدان و شاخص‌های محتوایی، نگارشی، ظاهری و سایر شاخص‌ها ارتباط معناداری وجود ندارد. همچنین تنها بین موضوع کتاب و دو شاخص محتوایی و ظاهری ارتباط معناداری وجود دارد، ولی بین موضوع کتاب و شاخص نگارشی و سایر شاخص‌ها در ارائه نقد صحیح از کتاب ارتباط معناداری وجود ندارد. به‌عبارت دیگر در حوزه‌های موضوعی مختلف، ناقدان به میزان‌های متفاوت به محتوای آثار در دست نقد و ویژگی‌های ظاهری آنها پرداخته‌اند، در صورتی که موضوع کتاب بر توجه منتقد به ویژگی‌های نگارشی آن و قالب کلی یک مقاله نقد تأثیر نداشته است. یافته‌های این پژوهش نشان داد که حوزه موضوعی «سایر موضوع‌ها» با ۳۰ عنوان نقد، بیشترین نقد و حوزه‌های «سازمان‌دهی» و «مواد و منابع کتابخانه‌ای»، «خدمات عمومی»، «چاپ و نشر»، «استفاده از کتابخانه و استفاده‌کنندگان»،

«ساختمان و تجهیزات کتابخانه» و «افراد» با ۱ عنوان کمترین تعداد نقد را به خود اختصاص داده‌اند. یافته‌های پژوهش در این بخش با یافته‌های پژوهش اشرفی و کاظم‌پور (۱۳۸۸) مشابه نبود. در پژوهش آنها حوزه موضوعی آموزش و تحقیق با ۳۱ عنوان بیشترین نقد را شامل می‌شد و در حوزه افراد هیچ نقدی وجود نداشت. نتایج نشان داد منتقدان در نقد آثار به ویژگی‌های محتوایی، نگارشی و سایر شاخص‌ها بیشتر از حد متوسط توجه کرده‌اند، در صورتی که منتقدان به ویژگی‌های ظاهری اثر توجهی نداشته‌اند. با توجه به بالاتر بودن میانگین نمره سایر شاخص‌ها به نظر می‌رسد منتقدان معمولاً ساختار کلی مقاله نقد کتاب را رعایت می‌کنند. بنابراین پیشنهاد می‌شود ساختار کلی و نحوه نگارش مقاله نقد کتاب و اصول و عامل‌هایی که باید توسط یک منتقد در مقاله نقد کتاب ارائه شود، به‌ویژه شاخص‌های ظاهری به منتقدان ارائه شود؛ زیرا با توجه به یافته‌های پژوهش حاضر ویژگی‌های جمعیت‌شناختی منتقدان تأثیری در مقالات نقد ندارد و آنچه در این زمینه لازم و ضروری به نظر می‌رسد آموزش منتقدان و ارائه ساختار صحیح و کامل نقد کتاب است. البته باید یادآوری کرد که در نقد آثار حوزه‌های موضوعی مختلف و کتاب‌های متفاوت، برخی موارد جزئی متفاوت، ولی ساختار کلی نقد یکسان است.

پیشنهادها

پیشنهاد می‌شود کارگاه‌های آموزشی دوره‌ای نقد کتاب از سوی دانشگاه‌ها و انجمن‌های علمی در سطح کشور برگزار شود، همچنین مجلات معتبر علمی و پژوهشی نیز به چاپ مقالات نقد کتاب در تمام شماره‌های خود مبادرت ورزند و انتشار این مقالات نیز امتیازی مشابه مقالات مروری و پژوهشی اصیل داشته باشند. از سوی دیگر لازم است مجلات معتبر علمی و پژوهشی در بخش راهنمای نویسندگان خود با توجه به حوزه موضوعی مجله، دستورالعمل نوشتن مقاله نقد کتاب را برای نویسندگان ارائه کنند.

پی‌نوشت

1. Kroenke
2. Michael
3. Natowiz
4. Carlo
5. Choice
6. American History Reviews
7. Journal of American History
8. Caldwell
9. Henshaw
10. Henshaw
11. Book Review Evaluation Model

منابع

۱. آصف‌زاده، سعید (۱۳۸۴). تحلیل انتقادی مطالعات پژوهشی در علوم پزشکی. پژوهش در پزشکی (مجله پژوهشی دانشکده پزشکی) دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشت درمانی شهید بهشتی. ۲۹ (۳). ۱۹۵ - ۲۰۱.
۲. افضل‌ی، مهدی (۱۳۸۷). اصول و مبانی نقد کتاب. تهران: دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌الله.
۳. حکمت، نصرا... (۱۳۸۹). نکاتی در باب نقد کتاب. عیار نقد (مجموعه مقالاتی در حوزه مبانی نظری نقد به قلم گروهی از نویسندگان) گردآوری علی اوجبی. دفتر دوم. تهران: خانه کتاب، ۷۷ - ۸۱.
۴. ذاکری، مصطفی (۱۳۸۸). اصول، نتایج و گونه‌های نقد. (مجموعه مقالاتی در حوزه مبانی نظری نقد به قلم گروهی از نویسندگان) گردآوری علی اوجبی. دفتر اول. تهران: خانه کتاب، ۱۵۳ - ۱۶۸.
۵. سلیمانزاده نجفی، نیره‌السادات؛ اشرفی‌ریزی، حسن؛ یارمحمدیان، محمدحسین؛ شهرزادی، لیلا؛ حسن‌زاده، اکبر (۱۳۹۲). بررسی تأثیر دوره آموزشی نقد کتاب بر آگاهی، نگرش و مهارت نقد کتاب اساتید دانشگاه علوم پزشکی اصفهان در سال ۱۳۹۱. [پایان‌نامه کارشناسی ارشد]. دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران.
۶. قراملکی، احد فرامرز (۱۳۹۰). نقدنویسی و بایدها و نبایدهای آن. کتاب ماه کلیات. ماهنامه تخصصی اطلاع‌رسانی و نقد و بررسی کتاب در حوزه اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی: ویژه‌نامه نقد و بررسی کتاب. ۵ (۱۶۷). ۸ - ۱۶.
۷. کاظم‌پور، زهرا؛ اشرفی‌ریزی، حسن (۱۳۸۸). بررسی کتاب‌های نقدشده در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در مجله کتاب ماه: کلیات در سال‌های ۱۳۸۴ - ۱۳۸۸. اطلاع‌شناسی. ۷ (۲۵). ۷۱ - ۸۴.
۸. همایون‌پور، هرمز (۱۳۸۸). ضرورت و فواید نقد. عیار نقد (مجموعه مقالاتی در حوزه مبانی نظری نقد به قلم گروهی از نویسندگان) گردآوری علی اوجبی. دفتر اول. تهران: خانه کتاب، ۲۴۹ - ۳۵۳.
9. Caldwell, K; Henshaw, L; Taylor, G (2005). Developing a framework for critiquing health research. Journal of health, social and environmental, 6(1): 45-54.

10. Michael, A (1993) . Article review checklist: a criterion checklist reviewing research articles in applied psychology. *Personnel psychology*, 46: 705-718.
11. Kroenke, K (1986). Book Reviews in Medical Journals. *Bull. Med. Libra. Assoc*, 74(1): 1-6.
12. Nattowitz, A; Carlo, P (1997). Evaluating review content selection: An analysis of American history reviews in choice, *American Historical Reviews*, and *Journal of American history*. *College and research libraries*, 58(4): 322-335.